

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Кафедра фізичної географії та картографії

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан факультету геології, географії,
рекреації і туризму

Віліна ПЕРЕСАДЬКО

“ 02 ” вересня 2023

р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ФІЗИЧНА ГЕОГРАФІЯ МАТЕРИКІВ І ОКЕАНІВ

(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти	<u>перший (бакалаврський)</u> (шифр, назва спеціальності)
галузь знань	<u>10. Природничі науки</u> (шифр, назва спеціалізації)
спеціальність	<u>106. Географія</u>
освітні програми	<u>Фізична географія, моніторинг і кадастр природних ресурсів, Економічна, соціальна географія та регіональний розвиток, Картографія, геоінформатика і кадастр, Географія рекреації та туризму</u>
спеціалізація	
вид дисципліни	обов'язкова
факультет	геології, географії, рекреації і туризму

2023 / 2024 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою факультету геології, географії, рекреації і туризму

28 серпня 2023 року, протокол № 11

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: Байназаров А. М., к. геогр. н., доцент кафедри фізичної географії та картографії

Програму схвалено на засіданні кафедри фізичної географії та картографії

Протокол від 28 серпня 2023 року № 1

Завідувач кафедри

Юлія ПРАСУЛ

(підпис)

Програму погоджено з гарантами освітньо-професійних програм:

Гарант ОПП «Фізична географія, моніторинг і кадастр природних ресурсів»

(Світлана РЕШЕТЧЕНКО)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Гарант ОПП «Економічна, соціальна географія та регіональний розвиток»

(Катерина КРАВЧЕНКО)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Гарант ОПП «Картографія, геоінформатика і кадастр»

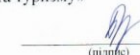

(Наталія ПОПОВИЧ)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Гарант ОПП «Географія рекреації та туризму»

(Юлія ПРАСУЛ)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Програму погоджено науково-методичною комісією факультету геології, географії, рекреації і туризму

Протокол від 28 серпня 2023 року № 7

Заступник голови науково-методичної комісії

Юлія ПРАСУЛ

(підпис)

(прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Фізична географія материків і океанів» складена відповідно до освітньо-професійних програм «Фізична географія, моніторинг і кадастр природних ресурсів», «Картографія, геоінформатика і кадастр», «Географія рекреації та туризму», «Економічна, соціальна географія та регіональний розвиток» підготовки бакалавра спеціальності 106 Географія

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни

Метою вивчення навчальної дисципліни «Географія материків і океанів» є формування у майбутніх фахівців теоретичних знань по вивченню фізичної географії материків і океанів, пізнання загальних планетарних і великих регіональних закономірностей виникнення, розвитку, поширення та господарського освоєння ландшафтів, формування уявлень про напрямки та інтенсивності господарської трансформації ландшафтів у різних природних структурах суші земної кулі, і про ті наслідки, якими супроводжуються антропогенні перебудови, формування практичних навичок по роботі з картографічним матеріалом.

1.2. Основні завданнями вивчення дисципліни

Основними завданнями вивчення дисципліни «Географія материків і океанів» є:

- аналіз різних природних чинників, що формують розмаїття сучасних ландшафтів материків (географічного положення, історії розвитку природного середовища, морфоструктурних, літологічних і геоморфологічних особливостей, клімату, ґрунтово-рослинного покриву, а також господарського впливу людини на середовище);
- виявлення зонально-поясної структури материків, їх сучасних ландшафтів;
- визначення специфіки материків, при цьому використовується основна концепція комплексної фізичної географії про складну, багаторівневу структуру географічної оболонки, що складається з взаємозалежних і ієрархічно супідрядних цілісних природних і антропогенних комплексів;
- ознайомлення майбутніх спеціалістів-географів з природно-ресурсним потенціалом великих регіонів суші і Світового океану, його сучасним освоєнням і перспективами майбутнього використання.

1.3. Кількість кредитів – 7.

1.4. Загальна кількість годин – 210 годин.

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Нормативна	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
2-й	1-й, 2-й
Семестр	
3-й, 4-й	2-й (установча), 3-й, 4-й
Лекції	
68 год.	20 год.
Практичні, семінарські заняття	
56 год.	12 год.
Лабораторні заняття	
-	-

Самостійна робота	
86 год.	178 год.
Індивідуальні завдання	
-	

1.6. Заплановані результати навчання.

Згідно до вимог освітньо-професійних програм студенти повинні досягти таких результатів навчання:

знати:

- особливості розвитку геосфери;
- особливості розподілу сонячної енергії;
- географічні пояси Землі, їх особливості;
- особливості поясної зональності;
- особливості висотної зональності у різних частинах світу;
- особливості кліматичних поясів;
- антропогенний вплив на довкілля;
- екологічний стан територій;
- географічне положення материків і океанів;
- геологічну будову материків і океанів;
- формування клімату на території материків і океанів;
- внутрішні води материків;
- особливості формування фауни і флори в межах материків і океанів;
- території, що охороняються;
- регіональні особливості в межах материків;
- національні і етнічні відмінності регіонів;
- відмінності океанів.

вміти:

- наносити на контурну карту крайні точки, водні і орографічні об'єкти материків;
- знаходити на картах крайні точки, водні і орографічні об'єкти материків;
- встановлювати залежності між географічними оболонками і природними компонентами в межах материків і їх частин, океанів та їх складових;
- встановлювати спільні і відмінні риси між материками, океанами і їх складовими регіонами;
- виявляти причинно-наслідкові зв'язки виникнення антропогенних і природних порушень.

Компетентності, якими має оволодіти студент у процесі вивчення дисципліни «Географія материків і океанів». Курс є базовим у підготовці географів. Основну увагу зосереджено на вивченні фізико-географічних умов материків і океанів як цілісних природних систем, розумінні їхніх регіональних відмінностей. Розширюються знання про географічну оболонку та її компоненти. Особлива увага приділяється закономірностям формування на Землі зональних та азональних територіальних систем, їхньому просторовому розміщенню і чинникам, що впливають на виникнення цих явищ. Вивчивши курс, студенти отримують змогу трактувати роль географічної оболонки в житті людей і вплив суспільства на природні умови. Курс закладає у студентів основи системного вивчення природи. Отже, вивчення фізичної географії материків і океанів - необхідний елемент підготовки фахівця з кваліфікацією «Географ»

Загальні компетентності: (ЗК):

- Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності (ЗК2).
- Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел (ЗК7).

Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями; вдосконалювати власне навчання і виконання, включно з розробленням навчальних і дослідницьких навичок, орієнтуватися у світовому й національному географічному науковому просторі в контексті необхідності постійного розширення і актуалізації географічних знань для підвищення професійної майстерності (ЗК13 ГРІТ).

Фахові компетентності спеціальності (СК);

Здатність застосовувати знання і розуміння основних характеристик, процесів, історії і складу природи і суспільства (СК02).

Здатність аналізувати склад і будову геосфер на різних просторово-часових масштабах (СК05).

Самостійно досліджувати природні матеріали та статистичні дані в польових і лабораторних умовах, описувати, аналізувати, документувати і презентувати результати (СК8).

Здатність ідентифікувати та класифікувати відомі і реєструвати нові об'єкти у географічній оболонці, їх властивості та притаманні ним процеси (СК10).

Здатність до системного географічного мислення (СК12).

Картографічна компетентність: уміння давати комплексну географічну оцінку території за результатами аналізу карт, здатність відображати географічні об'єкти і процеси за допомогою картографічних творів (СК15 КАРТ).

Розуміння основних географічних процесів, що відбуваються у географічному просторі на різних рівнях його організації, розуміти стратегію розвитку територій (СК14 ФГ).

Здатність до системного географічного мислення при вивченні природи Землі, стану довкілля окремих регіонів та України (СК15 ФГ, СК12 КАРТ).

Програмні результати навчання:

Пояснювати особливості організації географічного простору (ПРН03).

Аналізувати географічний потенціал території (ПРН04).

Визначати основні характеристики, процеси, історію і склад ландшафтної оболонки та її складових (ПРН07).

Використовувати географічні основи раціонального природокористування та охорони природи, визначати види та структуру перетворених природних територіальних комплексів (ПРН15 ФГ, ПРН16 КАРТ).

Збирати, обробляти та аналізувати інформацію в області географічних наук (ПРН05 ФГ).

Розуміти географічні основи раціонального природокористування та охорони природи (ПРН12 КАРТ).

Застосовувати методи і прийоми аналізу генезису, еволюції і тенденцій розвитку об'єктів та явищ навколишнього середовища (ПРН14 КАРТ).

Аналізувати та оцінювати вплив географічних властивостей регіонів на природокористування та господарську діяльність (ПРН15 КАРТ).

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Основні риси розвитку геосфери, планетарна диференціація її ландшафтів.

Тема 1. 1. Поняття про геосферу.

Уявлення про розвиток земної поверхні. Поняття про материки. Поняття про частини світу. Основи вчення про геосферу. Маса Землі. Розташування Землі в Сонячній системі. Рух Землі навколо Сонця. Місяць. Межі геосфери. Проблеми походження Землі. Літосферні плити. Рифтові зони. Геологічна історія Землі. Розподіл сонячної енергії і кліматичні пояси. Гідротермічні умови і продуктивність біомаси. Надходження і трансформація сонячної енергії в геосфері. Радіаційний і тепловий баланси. Поясний розподіл сонячного тепла по земній поверхні. Річні і сезонні баричні центри. Гідротермічні умови і продуктивність біомаси.

Тема 1. 2. Географічні пояси.

Секторність географічних поясів. Географічні пояси в океані. Арктичний пояс. Субарктичний пояс. Північний помірний пояс. Північний субтропічний пояс. Північний тропічний пояс. Субекваторіальний пояс. Екваторіальний пояс. Південні пояси. Планетарна модель горизонтальної географічної зональності на материках. Вертикальна зональність. Тримірність географічних зон. Межі лісів. Полярна асиметрія і ритміка в розвитку геосфери. Динаміка географічної зональності. Розвиток географічної Основні типи соціокультурних контактів іноземних туристів та місцевого населення. Непрямі соціальні ефекти від розвитку міжнародного туризму. Значення міжнародного туризму для збереження історико-культурної пам'яток, місцевих звичаїв і традицій.

Прояви негативного впливу міжнародного туризму на суспільство: екологічні, соціокультурні, психологічні, економічні. Закордонний досвід регулювання екологічного тиску туризму на навколишнє середовище.

Тема 1.3. Освоєння людиною земної поверхні і зміна природних ландшафтів.

Антропогенна модифікація природних ландшафтів. Глобальні проблеми ландшафтної диференціації. Ступінь освоєння природних ландшафтів людиною. Функціональна нерозривність в існування природних систем і людини. Просторово-часова зміна ландшафтів під дією людини. Антропогенні модифікації природних ландшафтів. Культурний ландшафт. Основи раціонального природокористування від культурного ландшафту через ноосферогенез до ноосфери. Глобальні проблеми ландшафтної диференціації. Космічні фактори. Біотичні фактори. Геофізичні фактори. Антропогенні фактори. Типологічний підхід при виявленні глобальних закономірностей.

Розділ 2. Океани

Тема 2.1. Загальна характеристика фізико-географічних умов Світового океану.

Геологічна будова і рельєф дна Світового океану. Води Світового океану. Життя у Світовому океані. Донні відклади Світового океану. Батиграфічна крива дна Світового океану. Будова земної кори під Світовим океаном. Підводні окраїни материків. Шельф. Материковий схил. Материкове підніжжя. Загальні риси рельєфу і геологічна будова перехідних зон. Серединно-океанічні хребти. Ложе океану. Солоність і деякі фізичні властивості морської води. Водний баланс Світового океану. Терміка вод океану. Поверхнева циркуляція вод Світового океану. Хвильові рухи в океані. Вертикальне перемішування океанічних вод. Поняття про водні маси. Основні компоненти біосфери в океані. Розподіл життя в океані. Біогеоценози світового океану. Біогеографічні області Світового океану. Надходження осадового матеріалу в океан. Типи морських відкладів.

Тема 2.2. Тихий океан.

Найважливіші риси геологічної будови і рельєф дна. Клімат і води. Життя в Тихому океані. Фізико-географічне районування океану. Розміри. Підводні окраїни материків. Перехідна зона. Серединно-океанічні хребти і ложе океану. Донні відклади Тихого океану. Кліматичні умови. Поверхнева циркуляція вод. Солоність, щільність, льодоутворення. Водні маси. Рослинність. Тваринний світ. Деякі особливості розподілу органічного світу. Фізико-географічне районування океану.

Тема 2.3. Індійський океан.

Геологічна будова і рельєф дна океану. Клімат і води океану. Життя в Індійському океані. Фізико-географічне районування океану. Розміри. Серединно-океанічні хребти. Особливості рельєфу африканського сегмента дна Індійського океану. Особливості рельєфу Індо-Австралійського сегмента. Будова підводної окраїни Австралійського материка. Антарктичний сегмент. Особливості розподілу донних відкладів у Індійському океані. Головні риси клімату океану. Водні маси. Життя в Індійському океані. Фізико-географічне районування океану.

Тема 2.4. Атлантичний океан.

Геологічна будова і рельєф дна океану. Клімат і води океану. Життя в Атлантичному океані. Фізико-географічне районування океану. Розміри. Підводні окраїни материків.

Перехідна зона. Серединно-Атлантичний хребет. Ложе океану. Особливості поширення донних відкладів Атлантичного океану. Кліматичні умови. Поверхневі океанічні течії. Течія Ломоносова. Терміка, солоність вод. Льоди. Водні маси. Апвелінг. Життя в Атлантичному океані. Фізико-географічне районування океану.

Тема 2.5. Північний Льодовитий океан.

Геологічна будова і рельєф дна. Клімат і води. Життя у Північному Льодовитому океані. Фізико-географічне районування океану. Розміри Північного льодовитого океану. Рельєф дна Канадського басейну. Рельєф і геологічна будова дна Північно-Європейського басейну. Рельєф і геологічна будова дна Арктичного басейну. Клімат в зимовий період. Клімат влітку. Циркуляція поверхневих вод. Водні маси. Припливи та нагони. Хвилювання. Життя в північному Льодовитому океані. Фізико-географічне районування океану.

Тема 2.6. Південний океан.

Геологічна будова і рельєф дна. Клімат і води. Життя у Південному океані. Фізико-географічне районування океану. Розміри Південного океану. Рельєф і геологічна будова дна. Клімат в зимовий період. Клімат влітку. Циркуляція поверхневих вод. Водні маси. Припливи та нагони. Хвилювання. Життя в Південному океані. Фізико-географічне районування океану.

Розділ 3. Материк.

Тема 3.1. Африка

Географічне положення Африки. Основні етапи геологічної історії. Середземноморський регіон. Гондванський регіон платформи. Корисні копалини. Особливості рельєфу. Африканський пенеплен. Цокольні плоскогір'я і рівнини. Цокольні глибові гори. Вулканічні форми рельєфу. Денудаційні рівнини і плато. Складчасті області. Загальні кліматичні особливості. Клімат взимку. Клімат влітку. Кліматичні пояси. Екваторіальний пояс. Субекваторіальний пояс. Тропічний (пасатний) пояс. Субтропічний пояс. Річки. Озера. Грунтові і підземні води. Рослинність Африки. Формації жорстко листяних лісів і чагарників на Середземноморському узбережжі. Змішані мусони субтропічні ліси. Рослинність африканських пустель. Савани. Високогірні савани. Високотрав'яні савани. Африканські гілеї. Перезволожені екваторіальні ліси. Зональні типи ґрунтів. Тваринний світ. Географічні пояси і зони. Низька Африка. Атлаські гори. Історія і кліматична характеристика. Річки. Берегова рівнина і нижні частини гірських схилів. Гори. Приатлантична акумулятивна рівнина. Марокканська Месета. Марокканське високогір'я. Високий Атлас. Середній Атлас. Високі плато. Сахарський Атлас. Антиатлас. Шотти. Сахара. Кліматичні особливості. Західна Сахара. Центральна Сахара. Центральний гірський район. Східна Сахара. Судано-Верхньогвінейська природна країна. Кліматичні особливості. Западина середнього Нігеру. Озеро Чад. Середня течія Білого Нілу. Кристалічний масив Аїр. Цокольна рівнина Кордофан. Ландшафтна структура країни. Геоботанічні зони: Сахельська, Суданська, Гвінейська. Западина Конго і її крайові підняття. Географічне положення. Тектоніка і рельєф. Кліматичні особливості. Конго (Заїр). Великий екваторіальний ліс. Підняття Азанде. Нижньогвінейське підняття. Підняття Лунда-Шаба. Западина Конго. Висока Африка. Ефіопсько-Сомалійська країна. Ефіопське нагір'я. Напівпустельна западина Афар. Плато півострова Сомалі. Східна Африка. Рельєф Східної Африки. Центральна система розломів. Східна система розломів. Клімат. Берегова низовина. Гірське меридіональне узбережжя. Південні плоскогір'я Східної Африки. Плоскогір'я Уньямвезі. Західна частина Східної Африки. Озерна область. Ландшафти Кенії. Південна Африка. Східний схил Великого Уступу і берегова низовина. Східні крайові плоскогір'я і гори. Капські гори. Западина Велике Карру. Пустеля Наміб. Західні крайові плато і плоскогір'я. Рівнина Калахарі. Острів Мадагаскар.

Тема 3.2. Австралія та Океанія

Історія формування Австралії. Рельєф. Рівнинні височини докембрійської платформи. Рельєф гірських областей складчастих поясів. Кліматичні особливості Австралії. Баричні центри і переважаючі повітряні маси, що формують клімат Австралії. Роль рельєфу у формуванні клімату Австралії. Роль географічного положення у формуванні клімату Австралії.

Кліматичні пояси і типи клімату. Внутрішні води. Рослинність Австралії. Ендемізм. Формування ґрунтового покриву. Вологі тропічні ліси. Вологі субтропічні ліси. Сухі вічнозелені евкаліптові ліси. Вологі вічнозелені ліси. Тропічні рідколісся і савани. Скреби. Пустелі Австралії. Фауна. Географічні пояси і зони. Субекваторіальний пояс. Тропічний пояс. Субтропічний пояс. Помірний пояс. Регіональний огляд. Західно-Австралійське плоскогір'я. Центральна низовина. Східно-Австралійські гори. Принципи регіонального поділу Австралії. Західно-Австралійське плоскогір'я. Центрально-Австралійські гори. Велика пустеля Вікторія. Пустеля Гіпсон. Велика Піщана пустеля. Долина Палм-Крика. Глибовий масив Кімберлі. Плато Антрим. Плато Арнемленд. Корисні копалини. Хребет Дарлінг. Карстовий ландшафт рівнини Налларбор. Ландшафти субтропічних напівпустель і сухих степів. Центральна низовина. Середземноморські ландшафти – ксерофільного евкаліптового рідколісся. Горстово-глибові хребти Фліндерс і МаунтЛофті. Східно-Австралійські гори. Гори Тасманії. Загальний огляд Океанії. Меланезія. Нова Гвінея. Нова Зеландія. Південний острів. Північний острів. Мікронезія. Полінезія. Гавайські острови.

Тема 3.3. Антарктида

Загальний фізико-географічний огляд Антарктиди. Гляціоморфологія Антарктиди. Східна Антарктида. Західна Антарктида. Трансантарктичний хребет. Гори Пенсакола. Гори Терон. Гори Землі Королеви Мод. Шельфові льодовики. Вивідні льодовики. Льодовик Ламберта. Острівні льодовикові купола. Геологічна будова і рельєф корінного ложа.

Клімат Антарктиди. Органічний світ. Географічна зональність. Регіональний огляд Антарктиди.

Загальна характеристика клімату Антарктиди. Внутрішньоматерикова високогірна область. Льодовиковий схил. Берегова зона. Органічний світ. Географічна зональність.

Область антарктичних снігово-льодовикових пустель. Холодно-вологі луки субантарктичного поясу. Біляполюсні високогірні куполи. Внутрішні провінції. Центральноантарктична провінція. Внутрішня частина Західної Антарктиди. Внутрішня провінція Східної Антарктиди. Окраїнні провінції. Західна провінція. Провінція Землі Королеви Мод. Провінція Землі Енбербі. Провінція Долини МГГ. Провінція Землі Уїлкса. Провінція Землі Вікторія. Південна трансантарктична провінція. Шельфовий льодовик Росса. Провінція шельфових льодовиків Фільхнера і Ронне. Провінція Землі Мері Берд. Провінція Землі Елсуерта. Провінція Землі Палмера. Провінція Землі Грейама.

Тема 3.4. Південна Америка

Історія формування материка. Корисні копалини. Рельєф. Позаандійський Схід. Рівнини і низовини Сходу. Амазонія. Внутрішні рівнини. Плоскогір'я: Гвіанське, Бразильське. Пампінські Сьєри. Прикордільєри. Гірський Андійський Захід. Карибські Анди. Північно-Західні Анди. Анди Еквадору.

Центральні Анди. Перуанські Анди. Центрально-Андійське нагір'я. Чилійсько-Аргентинські Анди. Патагонські Анди. Основні кліматичні відмінності материка. Клімат взимку. Клімат влітку. Річний розподіл опадів. Основні баричні центри формування клімату материка. Кліматичні пояси. Внутрішні води. Формування річного стоку. Річки Південної Америки. Режим. Гідроенергоресурси. Зрошення. Озера. Сучасне зледеніння. Рослинність – загальна характеристика. Флористичні області. Ґрунти. Тваринний світ. Географічні пояси і зони. Екваторіальний пояс. Зони субекваторіальних поясів. Тропічний пояс. Субтропічний пояс. Помірний пояс. Основні принципи регіонального поділу Південної Америки. Позаандійський Схід. Льянос Оріноко. Гвіанське плоскогір'я і низовина. Східна частина. Гвіанська берегова низовина. Центральна частина плоскогір'я. Північна частина. Западина Оріноко – Ріу-Негру. Амазонія. Внутрішні рівнини. Загальна характеристика Амазонії. Західна Амазонія. Східна Амазонія. Внутрішні рівнини. Рівнини Бені – Маморе. Пантанал. Рівнини Гран-Чако. Межиріччя. Пампа. Загальний огляд Бразильського плоскогір'я. Плоскогір'я північного схилу. Саванові плоскогір'я Центрального Заходу. Північний схід плоскогір'я – область Каатінгі. Загальний огляд Прикордільєр і Пампінських с'єрр. Рельєф. Клімат. Внутрішні води. Рослинність. Патагонія – загальний огляд. Рельєф. Клімат. Внутрішні води. Рослинність.

Загальний огляд Андійської країни. Східні схили Анд. Західні схили між 5 -28° пд. ш. Північні Анди. Карибські Анди. Низовини Маракайбо і північної Колумбії. Північно-Західні Анди. Анди Еквадору. Центральні Анди. Перуанські Анди. Східні хребти. Західна Кордельєра. Берегова пустеля. Загальний огляд Субтропічних (Чилійсько-Аргентинських) Анд. Крайня північ. Центральна частина. Південь Субтропічних Анд. Патагонські Анди. Кліматичні особливості. Історія формування. Рельєф.

Тема 3.5. Північна і Центральна Америка

Географічне положення і основні риси природи. Історія формування території. Вплив орографії суші і океанічних течій на формування поясно-секторнозональної структури ландшафтів. Природні фактори диференціації ландшафтів. Геологічна історія формування материка. Роль неотектонічних рухів, плейстоценового зледеніння та екзогенних процесів у формуванні рельєфу материка. Основні родовища корисних копалин, їх зв'язок з геоструктурами. Тема 2. Клімат, як ландшафтний чинник. Вплив океанів на клімат. Співвідношення тепла і вологи в різних частинах материка. Вплив клімату на просторове положення і конфігурацію географічних зон. Фактори формування стоку і особливості гідромережі. Типи режиму річок. Зарегульованість річкового стоку. Найбільші озера. Підземні води. Просторові закономірності поширення на материку ґрунтів, рослинних формацій і фауністичних угруповань. Тема 3. Географічні пояси і зони. Субмеридіональне простягання ландшафтних зон континентальних секторів помірного і субтропічного поясів. Антропогенні фактори зміни природних ландшафтів. Сучасні ландшафти. Негативні наслідки господарської діяльності. Охорона природи, національні парки.

Тема 4. Регіональний огляд. Характеристика сучасних ландшафтів по фізикогеографічних країнах: Гренландія, Канадський Арктичний архіпелаг, Лаврентійська височина, Центральні рівнини, Великі рівнини, Берегові (При мексиканська і Приатлантична) низовини, Аппалачські гори, Канадські Кордильєри, Південні Кордильєри, Мексиканське нагір'я Центральна Америка, острови Карибського моря.

Тема 3.6. Євразія

Географічне положення. Поясно-секторно-зональна структура материка. Вплив гірських систем і центрів дії атмосфери на структуру ландшафтів. Європа, як частина Євразії. Особливості природи Європи у зв'язку з її положенням у приатлантичному секторі помірного і субтропічного поясів. Тривале й інтенсивне освоєння території людиною, глибока антропогенна трансформація ландшафтів Європи. Природні фактори диференціації ландшафтів. Геоструктурний план та його відображення у рельєфі. Вплив неотектонічних рухів. Плейстоценового зледеніння та екзогенних процесів на формування сучасного рельєфу. Мінеральні ресурси, родовища корисних копалин. Кліматотвірні чинники. Західне перенесення повітряних мас. Циклонічна діяльність. Кліматичні пояси і області. Типи річок і озер. Водні ресурси Європи. Ґрунти і рослинний покрив, тваринний світ. Природні зони і висотна поясність. Антропогенні фактори зміни природних ландшафтів. Заміна природної рослинності вторинними лісонасадженнями, сільськогосподарськими угіддями, будівлями і комунікаціями. Техногенне перетворення природного середовища Європи. Екологічні проблеми. Охорона природи. Природоохоронні території. Типи сучасних ландшафтів. Фізико-географічне районування Європи. Ландшафти фізико-географічних країн: Ісландії, Феноскандії (з Карелією і Кольським п-ом), Середньоевропейської рівнини; Центральної Європи; Східноєвропейської (Руської) рівнини; Альпійсько-Карпатська Європи; Середземноморської Європи; Урал; Кавказ. Азія, як частина Євразії. Головні ландшафтоутворювальні чинники. Поясно-секторна структура ландшафтів. Ступінь трансформації ландшафтів людиною. Природні фактори диференціації ландшафтів. Роль палеогеографії, неотектоніки, плейстоценового зледеніння та екзогенних факторів у формуванні рельєфу Азії. Орографія та її роль у формуванні природи Азії. Корисні копалини. Кліматотвірні чинники. Широтно-поясна та мусонна циркуляції атмосфери. Режим тепла, опадів, зволоження. Кліматичне районування. Гідрографічна мережа. Басейни річок. Живлення рік. Озера, їх види. Болота. Ґрунтові води. Водні ресурси. Основні типи ґрунтів і рослинності. Тваринний світ. Природні зони. Висотна поясність. Превентивні заходи щодо

охорони природи в різних регіонах Азії. Фізико-географічне районування Азії: Передньоазійські нагір'я; Південно-Західна Азія; Західний Сибір; Східний Сибір; Південний Сибір; Казахстан; Середня Азія; Центральна Азія; Далекий Схід; Східна Азія; Південна Азія; Південно-Східна Азія. Географічне положення, особливості клімату, рельєф і основні тектонічні структури, баричні центри, що впливають на формування клімату, внутрішні води, рослинний і тваринний світ, ґрунтовий покрив та фізико-географічне районування і використання природних ресурсів.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин									
	денна форма					Заочна форма				
	усього	у тому числі				усього	у тому числі			
		л	п	лаб	інд		с.р.	л	п	лаб
Установча лекція	2	2								
Розділ 1. Основні риси розвитку геосфери, планетарна диференціація її ландшафтів										
Тема 1.1. Поняття про геосферу	6	2	-		4	8	1	-		7
Тема 1.2. Географічні пояси	10	4	2		4	8	1	1		6
Тема 1.3. Освоєння людиною земної поверхні і зміна природних ландшафтів	6	2	-		4	8	1	-		7
Разом за розділом 1	22	8	2		12	24	3	1		20
Розділ 2. Океани										
Тема 2.1. Загальна характеристика фізико-географічних умов Світового океану	8	2	2		4	10	1	1		8
Тема 2.2. Тихий океан	9	3	2		4	13	1	1		11
Тема 2.3. Індійський океан	8	2	2		4	13	1	1		11
Тема 2.4. Атлантичний океан	9	3	2		4	13	1	1		11
Тема 2.5. Північний Льодовитий та Південний океани	10	2	2		6	13	1	1		11
Разом за розділом 2	44	12	10		22	62	5	5		52
Розділ 3. Материки										
Тема 3.1. Африка	26	10	8		8	21	2	1		18
Тема 3.2. Австралія та Океанія	24	8	8		8	17	1	1		15
Тема 3.3. Антарктида	10	2	4		4	13	1	1		11
Тема 3.4. Південна Америка	26	10	8		8	21	2	1		18
Тема 3.5. Північна і Центральна Америка	26	8	8		10	23	2	1		20
Тема 3.6. Євразія	32	10	8		14	27	2	1		24
Разом за розділом 3	144	48	44		52	122	10	7		105
Усього годин	210	68	56		86	210	20	12		178

4. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		ДФН	ЗНФ
Розділ 1. Основні риси розвитку геосфери, планетарна диференціація її ландшафтів			
1.	Географічні пояси	2	1
Всього за розділом 1		2	1
Розділ 2. Океани			
2.	Загальна характеристика фізико-географічних умов Світового океану	2	1
3.	Тихий океан	2	1
4.	Індійський океан	2	1
5.	Атлантичний океан	2	1
6.	Північний Льодовитий океан	1	0,5
7.	Південний океан	1	0,5
Всього за розділом 2		10	5
Розділ 3. Материки			
8.	Африка	8	1
9.	Австралія та Океанія	8	1
10.	Антарктида	4	1
11.	Південна Америка	8	1
12.	Північна і Центральна Америка	8	1
13.	Євразія	8	1
Всього за розділом 3		44	6
Разом		56	12

5. Завдання для самостійної роботи студентів

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денне відділення	заочне відділення
Розділ 1.			
1	За списком джерел дослідити загальні проблеми ландшафтної диференціації	4	7
2	Скласти таблицю «Глобальні закономірності географічної оболонки»	4	6
3	Порівняти сектори в географічних поясах та пояснити причини їх відмінності	4	7
Розділ 2.			
4	Дати загальну характеристику фізико-географічних умов Світового океану.	4	8
5	Дослідити геологічну будову і рельєф дна Світового океану, нанести на контурну карту основні структурні елементи.	4	11
6	Дослідити розподіл життя у Світовому океані	4	11
7	Схематично зобразити поверхневу циркуляцію вод Світового океану.	4	11
8	Описати проблему виокремлення Південного океану	6	11
Розділ 3.			
9	Скласти фізико-географічний опис географічних пояси і зони Африки.	8	18

10	Скласти фізико-географічний опис географічних пояси і зони Австралії.	8	15
11	Скласти фізико-географічний опис географічних пояси і зони Антарктиди.	4	11
12	Скласти фізико-географічний опис географічних пояси і зони Південної Америки.	8	18
13	Скласти фізико-географічний опис географічних пояси і зони Північної та Центральної Америки.	10	20
14	Скласти фізико-географічний опис географічних пояси і зони Євразії.	14	24
	Всього	86	178

6. Індивідуальні завдання

Індивідуальні завдання навчальним планом не передбачені

7. Методи навчання

До основних методів навчання належать: лекції (з презентаціями), практичні роботи, самостійна робота студентів згідно з програмою курсу, контрольні роботи для студентів денної і заочної форм навчання.

Відповідно до концепції змішаного навчання в Каразінському університеті, лекції проводяться виключно у онлайн режимі із застосуванням платформ для відеоконференцій: Zoom, Google Meet.

8. Методи контролю

Передбачені методи контролю: теоретичний захист практичних робіт, поточні проміжні (в т.ч. і тестові) контролю теоретичного матеріалу (як за окремими темами, так і кожної лекції), участь в дискусіях під час лекційних та практичних занять, ведення конспекту окремих тем.

Підсумковий екзамен передбачає письмову відповідь на поставлені запитання.

9. Схема нарахування балів

Поточний контроль, самостійна робота, практичні роботи					Залік	Екзамен	Сума
Семестр	Розділ 1	Розділ 2	Розділ 3	Разом			
	T1.1 – T1.3	T2.1 - T2.5	T3.1 – T3.6				
3-й	10	50		60	40		100 (залік)
4-й			60	60		40	100 (екзамен)

Критерії оцінювання практичних робіт

Назва роботи	Оцінювання					
	Усього балів	Оцінка (в балах)	Відвідування занять	Точність розрахунків	Аналіз	Захист
Розділ 1. Основні риси розвитку геосфери, планетарна диференціація її ландшафтів						
Географічні пояси	10	10	1	без помилок 3	без помилок 3	3

		8	1	незначні помилки 2,5	незначні помилки 2,5	2
		6	1	значні помилки 2	значні помилки 2	1
Усього за розділом 1		10				
Розділ 2. Океани						
Загальна характеристика фізико-географічних умов Світового океану	10	10	1	без помилок 3	без помилок 3	3
		8	1	незначні помилки 2,5	незначні помилки 2,5	2
		6	1	значні помилки 2	значні помилки 2	1
Тихий океан	10	10	1	без помилок 3	без помилок 3	3
		8	1	незначні помилки 2,5	незначні помилки 2,5	2
		6	1	значні помилки 2	значні помилки 2	1
Індійський океан	10	10	1	без помилок 3	без помилок 3	3
		8	1	незначні помилки 2,5	незначні помилки 2,5	2
		6	1	значні помилки 2	значні помилки 2	1
Атлантичний океан	10	10	1	без помилок 3	без помилок 3	3
		8	1	незначні помилки 2,5	незначні помилки 2,5	2
		6	1	значні помилки 2	значні помилки 2	1
Північний Льодовитий та Південний океани	10	10	1	без помилок 3	без помилок 3	3
		8	1	незначні помилки 2,5	незначні помилки 2,5	2
		6	1	значні помилки 2	значні помилки 2	1
Усього за розділом 2.		50				
Розділ 3. Материки						
Африка	10	10	1	без помилок 3	без помилок 3	3
		8	1	незначні помилки 2,5	незначні помилки 2,5	2
		6	1	значні помилки 2	значні помилки 2	1

Австралія та Океанія	10	10	1	без помилок 3	без помилок 3	3
		8	1	незначні помилки 2,5	незначні помилки 2,5	2
		6	1	значні помилки 2	значні помилки 2	1
Антарктида	10	10	1	без помилок 3	без помилок 3	3
		8	1	незначні помилки 2,5	незначні помилки 2,5	2
		6	1	значні помилки 2	значні помилки 2	1
Південна Америка	10	10	1	без помилок 3	без помилок 3	3
		8	1	незначні помилки 2,5	незначні помилки 2,5	2
		6	1	значні помилки 2	значні помилки 2	1
Північна і Центральна Америка	10	10	1	без помилок 3	без помилок 3	3
		8	1	незначні помилки 2,5	незначні помилки 2,5	2
		6	1	значні помилки 2	значні помилки 2	1
Євразія	10	10	1	без помилок 3	без помилок 3	3
		8	1	незначні помилки 2,5	незначні помилки 2,5	2
		6	1	значні помилки 2	значні помилки 2	1
Усього за розділом 3	60					
Разом за практичні роботи	120 (60 – за 3-й семестр та 60 – за 4-й семестр)					

До підсумкового семестрового контролю (заліку / екзамену) допускаються студенти, які виконали всі практичні роботи, передбачені навчальною програмою і набрали мінімум 30 балів за семестр.

Критерії оцінювання підсумкових (залікової та екзаменаційної) контрольних робіт

Підсумкова екзаменаційна чи залікова контрольна робота оцінюється у 40 балів (8 питань по 5 балів кожне)

Критерієм допуску до підсумкової екзаменаційної роботи є здача студентом усіх лабораторних робіт мінімум на 30 балів

Зміст відповіді з кожного питання	Бали
Відповідь відсутня або дана не за темою питання	2 та менше
У відповіді наведено загальну інформацію, часткові конкретні дані, які не показують системне володіння матеріалом, студент орієнтується у завданні частково (фрагментарно)	3
У відповіді наведено переважно конкретні дані з загальними прикладами і частковими коментарями, студент орієнтується у завданні впевнено, має переважно добре сформовану компетентність	4
У відповіді наведено вичерпні дані з загальними і частковими прикладами і коментарями стосовно вирішення практичних задач, студент орієнтується у завданні вільно, здатен приймати вірні рішення і має повністю сформовану компетентність	5

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка	
	для чотирирівневої шкали оцінювання (4 семестр)	для дворівневої шкали оцінювання (3 семестр)
90 – 100	відмінно	зараховано
70-89	добре	
50-69	задовільно	
1-49	незадовільно	не зараховано

10. Рекомендована література

Основна література:

- 1 Панасенко Б. Д. Фізична географія материків: навч. посіб.: в 2 ч. Ч. 2 / Б. Д. Панасенко – Вінниця: ЕкоБізнесЦентр, 1999. – 200 с.
2. Карпенко Н. І. Рельєф морських берегів: навч. посіб. [для вищих навч. закл.] [Електронний ресурс] / Н. І. Карпенко. – Львів: Видавн. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. – 308 с.
3. Кукурудза С. І. Біогеографія: підручник / С. І. Кукурудза. – Львів: Видав. Центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – С. 233-347.
4. Ковалишин Д. І. Практикум з фізичної географії материків і океанів (для студентів географічних спеціальностей вузів) / Д. І. Ковалишин. – Тернопіль: Підручники і посібники, 1999. – 88 с.
5. Заставний Ф. Д. Географія України / Заставний Ф. Д. – Львів: Світ, 1994.
6. Половина І. П. Фізична географія Європи: Навч. посібник / Половина І. П. – К.: АртЕК, 1998.
7. Карпенко Н. І. Рельєф морських берегів / Карпенко Н. І. – Львів: Видав. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009.
8. Максименко Н. В., Пересадько В. А. Готові картки-завдання для поточного оцінювання. 7 клас / Максименко Н. В., Пересадько В. А. – З.: Вид. група «Основа», 2007. – 128 с.

9. Cameron M. B. Kilimanjaro & East Africa: a climbing and trekking guide / M. B. Cameron // The Mountaineers Books, 2016 ISBN 0-89886604-9 (англ.).
10. Knapp R. Die Vegetation von Africa / R. Knapp. – Jena, 2007.
11. Soil map of the World – V. 6. Africa. – 2017. (FAO – UNESCO).
12. World survey of climatology. – Climates of Africa, Amst. – 2012. – Vol. 10.

Атласи

1. Довідковий атлас світу. – Київ: Картографія, 2010. – 328 с.
2. Атлас вчителя. – К.: Картографія, 2010.
3. Географія материків і океанів. Атлас: 7 кл. / ДНВП "Картографія", Укргеодезкартографія; голов. ред. Н. О. Крижова, ред.: І. О. Європіна, О. Ю. Король, упоряд.: О. Я. Скуратович, Н. І. Чанцева. - К. : ДНВП "Картографія", 2011. - 48 с.
4. Географія материків і океанів. Атлас: 7 кл. / Барладін О. В. та ін. К.: ПрАТ ІПТ 2011, 48 с.
5. Географія материків і океанів. 7 клас: Атлас / Автори-упорядники А. М. Байназаров, О. О. Жемеров. – Харків: Ранок, 2007. – 26 с.
6. Довідковий атлас світу. – К.: Картографія, 2010.
7. Національний атлас України. – К.: Картографія, 2009.

11. Посилання на інформаційні ресурси

1. Фонди Центральної наукової бібліотеки ХНУ ім. В. Н. Каразіна.
2. Фонд бібліотеки кафедри фізичної географії та картографії.
3. Мережа Інтернет:
<http://uk.wikipedia.org/wiki>
<http://geoknigi.com/book>